

Norbert Mendecki

Filistyni, Aramejczycy i Kananejczycy w drugiej połowie drugiego tysiącelcia przed Chr.

Collectanea Theologica 56/3, 43-46

1986

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ks. NORBERT MENDECKI, WIEDEN

FILISTYNI, ARAMEJCZYCY I KANANEJCZYCY W DRUGIEJ POŁOWIE DRUGIEGO TYSIĄCLECIA PRZED CHR.

Po upadku państwa Hetytów na przełomie XIII i XII wieku i wygaśnięciu hegemonii Egiptu, w Palestynie zaistniała dogodna sytuacja do powstania w tym rejonie nowych potęg. Z okazji skorzystali Filistyni i Aramejczycy. Filistyni¹ przybyli do Palestyny z obszaru Morza Egejskiego. O ich pochodzeniu nie wiemy nic konkretnego. Według Starego Testamentu przybyli Filistyni z wyspy Kaphthor, tj. z Krety (egipska nazwa *Kftjw* — w przybliżeniu Keftiu) i stąd też są nazwani Kaftorytami². Historyczne i archeologiczne dokumenty wskazują na obszar kulturowy Wysp Egejskich i zachodniej części Azji Mniejszej. Nie znaczy to, że Filistyni pochodzili z tych okolic, bo mogli tutaj dłuższy czas jedynie zatrzymać się³. Nie jest też rzeczą pewną ich pochodzenie z Półwyspu Bałkańskiego⁴.

Pierwsza wzmianka o Filistynach pochodzi z r. 1177 przed Chr. (= ósmy rok panowania Ramzesa III). Faraon Ramzes III podbił Filistynów i niejakich *Tkl* (pisane *Tlcr*) w obrębie palestyńskim (Syria?, Wybrzeże Fenickie?, północna Palestyna?). *Tkl* osiedlili się na Wybrzeżu Fenickim aż do góry Karmel, Filistyni zaś na południowym obszarze wybrzeża, pomiędzy Nahr el-Oga a Wadi Gazze⁵.

¹ Nazwa egipska *Plst*, pisana *Prst*, akkadyjska *Palastu*, *Pilistu*, hebrajska *Pelisztim*, por. H. Donner, *Geschichte des Volkes Israel und seiner Nachbarn in Grundzügen*, cz. I, Göttingen 1984, 42; por. też. A. van den Born — M. Weippert, art. *Philister*, w: H. Haag, *Bibel-Lexikon*, Einsiedeln 1968, 1379—1382, szczeg. 1379.

² Por. Rdz 10,14; Pwt 2,23; Am 9,7; Jr 47,4; 1 Krn 1,12; por. też 1 Sm 30,14; So 2,5; Ez 25,16, według H. Donner, *dz. cyt.*, 42. Gwardia przyboczna Dawida złożona z Filistynów nazwana jest Kreti i Pleti albo Keretyci i Peletyci (u Wujka Cereci i Feleci) w: 1 Krl 1,38.44; 2 Sm 8,18; 15,18; 20,7.23; 1 Krn 18,17, por. L. Piotrowicz, art. *Filistyni*, w: E. Dąbrowski PEB, I, Poznań 1959, 386—387, szczeg. 386.

³ L. Piotrowicz, *dz. cyt.*, 386.

⁴ Por. R. Herbig, *Philister und Dorier*, JDI 55 (1940) 58—89; M.-L. — H. Erlenmeyer, *Philister und Kreter*, Or 29 (1960) 121—150; 30 (1961) 269—293; 33 (1964) 199—237; F. Bork, *Philistäische Namen und Vokabeln*, AfO 13 (1940) 226—230.

⁵ Por. A. Alt, *Ägyptische Tempel in Palästina und die Landnahme der Philister* (1944), KS 1,216—230; B. Hrouda, *Die Einwanderung der Philister in Palästina*, Vorderasiatische Archäologie, Fs A. Moortgat (1964) 126—135.

Osiedlenie się Filistynów w tym rejonie należy wiązać z polityką faraonów, broniących się przeciwko „ludom morza”. Odtąd Filistyni mieli stanowić bastion, broniący dostępu do Egiptu, tzn. byli niejako kolonią wojskową Egipcjan. Na uwagę zasługuje fakt, że na obszarze, na którym osiedlili się Filistyni, nie było od połowy drugiego tysiąclecia żadnych silnych miast-państw kananejskich. Teren ten (tzw. egipskie dobra królewskie) podlegał bezpośrednio rządowi egipskiemu (np. Gaza, Askalon i inne)⁶. Tutaj więc osiedlili się Filistyni tworząc federację pięciu miast: Gaza, Askalon (Askalom), Asdod, Ekron i Gath.

Chociaż Filistyni ograniczyli się tylko do tego regionu Palestyny, próbowali podbić inne tereny, np. środkową część Palestyny. Filistyni uważali siebie za spadkobierców egipskiej hegemonii nad Palestyną, nawet wtedy, kiedy Egipt utracił wpływ w tym rejonie i nie był w stanie zorganizować nowych wypraw. Roszczenia Filistynów, działających niejako „z ramienia Egiptu”, dotyczyły również środkowej, górzystej części Palestyny. Tutaj napotykali Filistyni jednak na opór innych grup narodowościowych, dążących, podobnie jak Filistyni, do hegemonii nad Palestyną. Grupy te określały jedną wspólną nazwą Aramejczycy.

Pierwsza wzmianka o Aramejczykach (Aramu) pochodzi z czasów Tiglat Pilezara I (1115—1076)⁷. Dawny pogląd, jakoby Aramejczycy przywędrowali do Palestyny z północno-wschodniej części Pustyni Arabskiej, utracił na znaczeniu. Dzisiaj przyjmuje się na ogół, że pojawienie się Aramejczyków ma związek z wędrówką ludów, zmieniających dotychczasowe granice państw. Nie wyklucza się jednak możliwości, że jakieś grupy nomadów przybyły do Palestyny ze stepów czy z obszarów pustynnych⁸. Aramejczycy nie stanowili homogenicznej grupy, a w ich skład wchodziły następujące narody: Amonici, Moabici, Edomici oraz plemiona, z których wyrósł późniejszy Izrael, osiadłe na zachód od Jordanu. Plemiona te zostały zagrożone przez „falę” filistyńską, wdzierającą się w głąb górzystego obszaru Palestyny. Z walk pomiędzy Filistynami a plemionami „izraelskimi” wyrosło nowe państwo.

Kananejska ludność Palestyny w drugiej połowie drugiego tysiąclecia przed Chr. nie stanowiła jednolitej grupy. Rdz 15,19—21 wymienia oprócz Kananejczyków jeszcze Kenitów, Kenizytów, Kadmonitów, Hetytów, Peryzzytów, Refaitów, Amorytów, Girgaszytów i Jebusytów. W mieszaninie narodów dominował jednak element semicki⁹.

⁶ H. Donner, *dz. cyt.*, 42.

⁷ J. Wolski, art. *Aramajczycy*, w: E. Dąbrowski PEB I, *dz. cyt.*, 84—85, *szczeg.* 84.

⁸ H. Donner, *dz. cyt.*, 43.

⁹ J. Wolski, art. *Kananejczycy*, w: E. Dąbrowski PEB I, *dz. cyt.*, 641.

Charakterystyczną cechą Kananejczyków jest ich kultura miejska, która początkami sięga czasów chalkolitu (4 tysiąclecie przed Chr.). Owa kultura miejska przeżywa okres rozkwitu w czasach brązu (średni brąz 2000—1600 przed Chr., późny brąz 1600—1200 przed Chr.). Na równinach palestyńskich znajdował się cały szereg miast-państw kananejskich. Do równin tych należą: Równina Wybrzeża, zatoka Akko, Równina Megiddo, zatoka Betszean, Równina Górnego Jordanu oraz równina na wschód od Jordanu¹⁰.

Zachodnia część kraju, leżącego na zachód od Jordanu, pokryta lasami, była słabo zaludniona. Większe miasta palestyńskie stanowiły centra polityczne. Wokół nich skupiały się mniejsze miejscowości tzw. miasta-córki (= przyległe miasta) i wioski (por. Lb 21,25,32; Joz 15,45; Sdz 11,26 i inne).

Owe kananejskie miasta-państwa miały strukturę monarchiczną. Na czele stał monarcha, wywodzący się z arystokracji, w niektórych wypadkach wchodził w skład dynastii. W egipskich dokumentach monarcha ten nazwany jest: „wielki z...”, w tekstach z Alalah, Amarna i Ugaryt — „mężczyzna z...”, ponadto w tekstach z Amarna także „szef, burmistrz”, w Starym Testamencie często „król” (Joz 8,1; 9,1; 10,1; 11,1 i inne)¹¹.

U boku monarchy stała arystokracja miejska, nazwana w tekstach z Alalah „szefowie, magistrat”, w listach z Amarna — „panowie miasta”, w Starym Testamencie również — „panowie miasta” (Joz 24,11; Sdz 9,2; 1 Sm 23,11 i inne) oraz „starsi” (Pwt 19,12; Joz 9,11; Sdz 8,14 i inne)¹².

Oprócz miast-państw rządzonych przez monarchów, spotykamy niekiedy miasta-państwa rządzone przez arystokrację. Dla przykładu: Sychem (Sdz 9), Sukkot i Penuel (Sdz 8,5—9), Gibeon (Joz 9). Miejska kultura Kananejczyków pozostała na długo w pamięci Izraela (por. późny tekst deuteronomicki Pwt 19,1 n), gdyż wywierała ona jeszcze przez długi czas wpływ na życie polityczno-gospodarcze i religijne Izraelitów.

DIE PHILISTER, DIE ARAMÄER UND DIE KANAANÄER IN DER ZWEITEN HÄLFTE DES 2. JAHRTAUSENDS V. CHR.

Nach dem Untergang des Hettiterreiches im 13./12. Jahrhundert v. Chr. und nach dem Erlöschen der ägyptischen Hegemonie entstand in Palästina eine Situation, die die Bildung neuer Mächte begünstigte. Diese günstige Situation nützten die Philister und die Aramäer. Die Philister kamen aus dem Mittelmeerraum nach Palästina und wurden in der Küstenebene zwischen dem Nahr el Oga und dem Wadi Gazze als Militärkolonen der Ägypter sesshaft.

¹⁰ H. Donner, *dz. cyt.*, 51.

¹¹ H. Donner, *dz. cyt.*, 51.

¹² H. Donner, *dz. cyt.*, 51.

Das Auftreten der Aramäer hängt mit Bevölkerungsumschichtungen innerhalb der Kulturländer des Fruchtbaren Halbmondes zusammen. Zu den Aramäern gehörten, neben anderen, die Israeliten; diese gerieten bald mit den Philistern in Konflikt. Aus dieser militärischen Auseinandersetzung entstand wieder eine neue Macht.

Die bodenständige Bevölkerung in Palästina waren die vorwiegend als Städter lebenden Kanaanäer. Diese Kultur prägte lange Zeit das Wesen der Israeliten; das bezeugt unter anderem auch der spätdeuteronomische Text Dtn 19,1f.